

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Ján Koper
Článok / Article: Fundamentálne o náboženskom fundamentalizme
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

KOPER, J. 2013. Fundamentálne o náboženskom fundamentalizme. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 16, č. 3, 2013. ISSN 1335 – 2741, s. 143 - 149. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2013/KOPER.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

FUNDAMENTÁLNE O NÁBOŽENSKOM FUNDAMENTALIZME

FUNDAMENTALLY ABOUT RELIGIOUS FUNDAMENTALISM

Ján Koper*

DĚD, M.: *Náboženský fundamentalizmus*. Praha - Bratislava: Professional Publishing – Central European Education Institute, 2011. 96 s. ISBN 978-80-7431-067-6, ISBN Central European Education Institute 978-80-89581-00-9.

Plynúca realita ako atribút postmoderného sveta umožňuje vznik istej schizofrenickej situácie: na jednej strane vnímame prítomnosť náboženského fundamentalizmu, ale nevenujeme mu potrebnú pozornosť, na druhej strane akýkoľvek teroristický útok, nech sa udeje kdekoľvek vo svete, ihneď spájame práve s náboženským fundamentalizmom alebo skupinami, ktoré sú jeho nositeľom. To vyvoláva opačný efekt: náboženský fundamentalizmus sa stáva témou komentárov číslo jeden. Preto najpodstatnejším motívom autora **M. Děda** bolo zostaviť text, ktorý by sa vyhol týmto krajnostiam a ktorý by predstavil náboženský fundamentalizmus taký, aký v skutočnosti je, ako vplýva na život politicky diferencovanej spoločnosti a aké má alternatívy. Predkladá čitateľom rozsahom síce veľký text, v ktorom sa však spája osobná spoločenská angažovanosť a teologická erudovanosť autora na jednej strane s laickým vzdelaním v odbore teória politiky na strane druhej. Takáto kombinácia možných základní nazerania na problémy dnešného, permanentne sa meniaceho sveta umožňuje autorovi vidieť skúmaný jav zvnútra aj zvonku, a zachovať pritom viac-menej objektivistický pohľad, nezaťažený priamou prítomnosťou vnútri súčasných paradigiem a zároveň použiť globalistický prístup pre ich teoretickú analýzu.

Metodologický aparát využitý pri zostavovaní obsahu recenzovanej monografie je rozsiahly. Napriek tomu, že boli použité rôzne metodologické

---

* Prof. PhDr. Ján Koper, PhD. pôsobí ako profesor v odbore Teória politiky na Katedre politológie a dekan Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika, e-mail: jan.koper@umb.sk.

postupy, publikácia ako celok, pôsobí relatívne koncízne. Hlavnou metodologickou oporou bola teoretická analýza rozhodujúcich pojmov podporená historickou a komparatívnou metódou a postupný logický prechod k ich empirickej interpretácii. V tretej kapitole je použitá metóda tezurácie ako špecifický typ analýzy dvoch vzájomných opozít – islamského štátu a abrahámovského ekumenizmu.

Takto koncipovaným zámerom zodpovedá aj štruktúra obsahu monografie. Východiskom analýzy v rámci prvej kapitoly sú pojmy „religiozita“, „posvätno“ a takisto samotné „náboženstvo“ ako objekt teoretického skúmania, vrátane analýzy jeho spoločenských funkcií. Skúmanie podstaty fundamentalizmu, osobitne náboženského fundamentalizmu a jeho možných vplyvov na spoločnosť i štát, je takisto obsahom tejto kapitoly. V druhej kapitole autor skúma konkrétne prejavy náboženského fundamentalizmu v troch monoteistických náboženstvách – islame, kresťanstve a židovstve. Tretia, menej koncízna kapitola je venovaná politickým prejavom islamského fundamentalizmu, charakteristike islamskej revolúcie a jej dôsledkov v Iráne a hlavne možnej alternatíve k politickému islamskému fundamentalizmu, ktorým je podľa autora abrahámovský ekumenizmus.

Sme presvedčení, že skúmanie podstaty religiozity a náboženstva ako východiska pre analýzu náboženského fundamentalizmu bola dobrá voľba. No autor si veľmi dobre uvedomuje úskalía, ktoré sú s týmto postupom spojené. Predovšetkým nemôžeme stotožňovať religiozitu a náboženstvo, aj keď sa nám tieto pojmy zdajú byť zhodné. Religiozita je báza, o ktorú sa každé náboženstvo opiera. Okrem toho samotný pojem religiozity je predmetom štúdia mnohých vedeckých disciplín – teológie, psychológie, sociológie a iných vied. Zároveň do hry vstupujú ďalšie pojmy, napr. spiritualita (ale aj „posvätno“), ktoré túto analýzu ešte viac komplikujú. Služi ku cti autorovi, že sa nenechal zmiest' rôznymi pojmami a ich rôznymi výkladmi.

Fundamentalizmus takisto nemusí byť vyslovene náboženský jav. Jeho vznik je najčastejšie spojený s negatívnymi dôsledkami sociálnych, ekonomických alebo politických procesov, ako jedna z alternatív ľudského konania a myslenia v konfrontácii tradície a požiadaviek moderny. V rámci fundamentalizmu sa určité princípy považujú za absolútne zásadné pravdy, ktorých autorita je nespochybniteľná a nad všetko povýšená, bez ohľadu na ich obsah. Náboženský fundamentalizmus predstavuje vieru, presvedčenie, že náboženstvo obsahuje podstatnú a neomylnú pravdu o ľudstve a božstve, ktorá je v opozícii k silám zla. Zlo je nevyhnutné premôcť pomocou fundamentálnych,

nemenných praktík z minulosti a hlavne prostredníctvom osobitného vzťahu k božstvu.

Náboženský fundamentalizmus nemá len svoje psychologické charakteristiky. Okrem nich sú podstatné ideologické atribúty (určitá reakcia na marginalizáciu náboženstva, rôznymi spôsobmi sa prejavujúca selektivita, morálny manicheizmus, absolútnosť, najmä ako absolútna pravda posvätného textu a viera v neomylnosť a takisto idea tisícročného kráľovstva, resp. mesiášstva). Patria sem aj organizačné znaky náboženských fundamentalistických hnutí (silné postavenie lídra hnutia, ostré hranice oddeľujúce tieto hnutia od okolitého sveta, organizácia založená na autoritatívnom riadení, správanie sa prívržencov), všetky založené na dodržiavaní prísnych pravidiel.

Pri skúmaní vplyvu náboženského fundamentalizmu na spoločnosť a štát autor predstavuje líniu budovania náboženskej komunity zdola ako súboru interpersonálnych vzťahov založených na proklamovaných princípoch presadzovaných vodcom a jadrom prívržencov. Najčastejšie ide o proces vytvárania paralelných sociálnych entít s osobitnou sociálnou štruktúrou voči existujúcej, resp. predchádzajúcej sociálnej štruktúre. To sa prejavuje aj vo vzťahu k štátu - vytvárajú sa paralelné organizačné zložky so značnou autoritou, ktorá buď prerastie existujúci štátny aparát a stane sa zvrchovanou mocou, alebo jednoducho ovládne štátny mechanizmus. Snaha o získanie politickej moci je preto pre fundamentalistické hnutia typická. Náboženský fundamentalisti odmietajú organizáciu štátu, založenú na oddelení privátnej a verejnej sféry. V našom ponímaní je súčasťou osobnej slobody aj sloboda náboženského vyznania, čo je pre fundamentalistov neprijateľné. Náboženstvo považujú za imanentnú súčasť práva a politiky. Ďalšími znakmi politickej kultúry náboženského fundamentalizmu sú populizmus, konzervativizmus a pragmatizmus. Boh je považovaný za aktívnu silu rozdeľujúcu odmeny a tresty.

Ako sme uviedli vyššie, druhá kapitola monografie je venovaná štúdiu konkrétnych prejavov náboženského fundamentalizmu v troch monoteistických náboženstvách: islame, kresťanstve a židovstve.

Islam vznikol podobne ako iné veľké náboženstvá z predstavy, že na rozdiel od existujúcich náboženských systémov, Korán predstavuje autentické božie slovo a predchádzajúce náboženstvá ho nedokázali správne interpretovať. Zároveň je islam predstavovaný ako jednota náboženského a svetského života, súbor názorov a spôsob uctievania, široký a integrovaný

system práva, špecifická kultúra a civilizácia, osobitný spôsob ekonomického podnikania, ako politika a metóda vládnutia, zvláštny druh spoločnosti a vedenia rodiny. Poskytuje predpisy pre dedičstvo a rozvod, obliekanie a estetiku, stravovanie. Skôr ide o špecifický spôsob života v súlade s náboženstvom, ktoré zasahuje takmer do všetkých sfér života spoločnosti. Ako príklad môžeme uviesť:

- tvorbu základnej hodnotovej orientácie – všetky hodnoty sú zakotvené v Koráne a ovplyvňujú každého veriaceho moslima a jeho konanie;
- sféru práva – islam si vybudoval vlastný právny systém s pravidlami a trestami, s explicitným určením metód, ako je potrebné tieto skutočnosti interpretovať a používať v praxi;
- vnímanie rodiny ako základnej spoločenskej bunky – islam špecificky definuje aj vzťahy a fungovanie v tejto oblasti;
- ekonomickú sféru – islam disponuje vlastnými pravidlami aj v oblasti vedenia obchodu a financií.

Bázu islamského kultu prestavuje predovšetkým Korán a doplňujúcim zdrojom je Sunna – tradícia založená na výrokoch a činoch proroka Mohameda.

Politický islamský fundamentalizmus sa realizuje vytvorením islamského štátu, v rámci ktorého má byť dosiahnutý primát náboženstva nad politikou. Islamský teokratický štát má zjednocovať islamskú spoločnosť; a mal by byť riadený charizmatickým lídrom. Práve on ho prezentuje pred ostatným svetom, pričom jeho postavenie by malo byť rovnaké ako postavenie bývalých kalifov; Korán, Sunna a Šarija predstavujú právny základ islamského štátu; islam musí byť neoddeliteľnou súčasťou všetkých stránok spoločenského života; reformy a modernizácia sú odmietané a považované za „neislamské“. Viaceré štáty s prevahou islamskej identity v súčasnosti realizujú tieto idey len do určitej miery, autor sa konkrétne zaoberá štátom Irán.

Je potešiteľné, že napriek spoločným východiskovým znakom autor neupadol do jednostrannosti a rozlišuje racionálny duchovný fundamentalizmus, založený na snahe o obrodienie pôvodného islamu, jeho obsahu a podstaty, ako aj úlohy v spoločnosti na báze humánosti, tolerance, vyvarujúc sa extrémnych konaní od aktívneho politického fundamentalizmu obmedzujúceho sa na sféru politiky a zneužívajúceho náboženstvo na dosiahnutie cieľov jednotlivcov, resp. skupín na úkor ostatných.

Analyzovať kresťanský fundamentalizmus predstavuje ešte zložitejšiu

výzvu ako v prípade islamského fundamentalizmu minimálne preto, že v rámci kresťanstva existuje množstvo samostatných dominácií, takže kresťanstvo nepredstavuje zjednotený náboženský smer. Autor konštatuje, že kresťanský fundamentalizmus sa kreoval v americkom protestantizme v 19. a 20. storočí ako odpoveď na modernizáciu spoločnosti a ako snaha o zachovanie vlastného náboženského presvedčenia v tomto prostredí. Snáď by bolo vhodné aspoň kvôli diskusii upozorniť na obdobie európskej reformácie ako na obdobie možného vzniku kresťanského fundamentalizmu, keď bezprostredne v tomto období vznikli radikálne náboženské spoločenstvá hlásajúce potrebu návratu k pôvodnej čistej Ježišovej cirkvi (Kalvínov švajčiarsky projekt, resp. anglickí puritáni presídlení do Severnej Ameriky).

Samozrejme, aj kresťanský fundamentalizmus je postavený na dogmách a textoch, ktorými sa Boh prihovára kresťanom, a zároveň je preň typický odpor voči modernizácii, sekularizácii, darwinizmu a vede. V rámci rozsiahlych modernizačných zmien sa kresťanské náboženstvo dostávalo do situácií, v ktorých sa predtým, ako súčasť mocenského aparátu ocitnúť ani nemohlo. Preto sa uchýľuje k obrannému mechanizmu – fundamentalistickým postojom.

Judaizmus, v porovnaní s kresťanstvom a islamom, predstavuje najstarší náboženský systém. Jeho podstatou je viera v Boha ako rozprávača historického príbehu vzniku, formovania a vývoja židovského národa a jeho zasľúbeného územia. Všetky postavy v náboženských textoch sú pokladané za židovských predkov, zároveň je zreteľná etnocentrická orientácia tohto náboženstva. Zmluva starých Izraelitov s Bohom je považovaná za základ náboženských povinností, preto prakticky neexistuje žiadna deliaca línia medzi náboženstvom starých Hebrejcov a náboženstvom súčasného židovstva. Viera a prikázania judaizmu sú priamym pokračovaním viery a prikázaní z Biblie, preto všetky predpisy zapísané v Biblii Židia vždy považovali za vzor pre svoje konanie.

Poučné je autorovo zdôraznenie rozdielu medzi židovstvom a judaizmom. V židovstve je zdôraznený práve etnický prvok, judaizmus je orientovaný na vieru, židovskú monoteistickú tradíciu, resp. spoločenské inštitúcie. Židovstvo poukazuje na fakt, že sa človek cíti byť Židom nezávisle na judaizme, nemusí byť veriaci.

Úloha náboženstva a najmä náboženského práva je v izraelskej spoločnosti rozhodujúca, v mnohých oblastiach k nemu neexistuje svetská alternatíva. Ide najmä o sféru osobného života, najmä však života rodiny, ktorý

sa riadi súborom veľmi striktných nepísaných pravidiel halacha. V Izraeli zároveň pôsobí niekoľko významných náboženských inštitúcií, ktoré sú späté nielen s rodinným životom, ale aj s politikou:

- Ministerstvo pre náboženské záležitosti – riadi všetky uznané náboženské inštitúcie, prerozdeľuje financie náboženským spoločenstvám, dohliada na aktivity pohrebných služieb, verejné aktivity späté s výučbou Tóry, udržuje kontakty s diasporou, dbá o renováciu a údržbu posvätných miest;
- Vrchný rabinát – najvyššia inštitúcia v záležitostiach halachy. Rabíni sú považovaní za súčasť štátneho aparátu, získavajú obrovský ľudový rešpekt vďaka svojim osobnostným kvalitám;
- Rabínske sudy – pozostávajú z troch sudcov menovaných prezidentom so súhlasom vrchných rabínov, konajú paralelne s civilnými súdmi, sudcovia prisahajú svoju lojalitu iba štátu, nie však jeho zákonom;
- Lojálne náboženské rady – výkonná zložka miestnej správy, zabezpečujú náboženské služby financované zo štátneho rozpočtu, osoby, ktoré v nich zasadaajú, musia byť nábožensky a politicky lojálne.

Výklad židovského fundamentalizmu je takisto komplikovaný, najmä z hľadiska prípustnosti rôznorodých interpretácií náboženských textov a dogiem. Zároveň je židovský fundamentalizmus ovplyvnený niekoľkými politickými konfliktnými líniami, ktoré naň vplyvajú: Židia – Arabi; ľavica – pravica, noví prisťahovalci – starousadlíci, sekulárny – religiózny. V konečnom dôsledku však ide, podobne ako v ostatných náboženských fundamentalistických učeniach, o snahu vybudovať Židovské kráľovstvo na území Izraela, krajiny danej a zasľúbenej Židom samotným Bohom; zaviedla by sa prísna božia suverenita nad ľudskou a občianskou vôľou a právami; zákony božie dané v Biblii sú prijímané ako fakt, nediskutuje sa o nich; kráľovstvo by bolo spravované na základe halachy, jej jedinými interpretátormi by boli rabíni; klerici by boli zastúpení v každej verejnej i súkromnej inštitúcii ako komunita vstupujúca do každej sféry spoločenského života; monarcha by bol vybraný rabínmi; muži a ženy by boli segregovaní na verejnosti; striednosť ženského obliekania by bola daná zákonom; cudzoložstvo a porušenie sabatu by sa trestalo smrťou.

Záverečná kapitola je venovaná dvom témam: predstavuje prípadovú štúdiu Iránu ako príklad politického víťazstva náboženského fundamentalizmu

a jeho zakotvenia do politických inštitúcií, aj do ostatných sfér spoločenského života. Druhou témou a logickým vyústením knihy je modelovanie alternatívy abrahámovského ekumenizmu ako modelu pre dialóg medzi troma analyzovanými náboženskými systémami. Určite nejde o zjednotenie týchto náboženstiev, každé z nich zostáva autentické. Hľadajú sa však prieniky, spoločné témy, spôsoby komunikácie, prekonávanie predsudkov smerom k presadeniu základného konsenzu ohľadom záväzných hodnôt a záväzných postojov, najmä v podpore kultúry nenásilia a úcty pred životom, solidarity a spravodlivého svetového hospodárskeho poriadku, kultúry tolerancie a života v pravde, rovnoprávne partnerstvo medzi mužom a ženou a ďalšie témy súvisiace aj s vysoko aktuálnou agendou ľudských práv.

Samozrejme, predložený text môžeme posudzovať z rôznych stránok, vrátane jeho komplexnosti. Z hľadiska vyčerpania témy ho považujeme za ucelený a vnútorne logicky prepracovaný. Takisto je možné sa pýtať, či autor už nechcel odpovedať na otázku o vzťahu náboženského fundamentalizmu k náboženskému konzervativizmu a náboženskej ortodoxii. Je možné, že autor si ju necháva ako ideový zámer pre svoje ďalšie publikačné aktivity. To isté sa týka hlbšej analýzy konkrétneho vplyvu náboženského fundamentalizmu a s ním spojených inštitúcií, organizácií a hnutí na ten fenomén, ktorý dnes nazývame moderným politickým systémom.

Odporúčam posudzovanú monografiu **M. Děda** odbornej aj laickej verejnosti. Jej hlavný prínos vidím najmä v „de-démonizácii“ a racionalizácii nielen samotného pojmu, ale aj spoločenskej (a hlavne politickej) praxe náboženského fundamentalizmu.